

Ольга Добродум,

*доктор філософських наук, професор
професор кафедри журналістики та реклами
(Державний торговельно-економічний університет)*

Едуард Мартинюк

*кандидат філософських наук, доцент
доцент кафедри культурології, мистецтвознавства
та філософії культури
(Національний університет «Одеська політехніка»)*

Олена Никитченко

*кандидат філософських наук, доцент
доцент кафедри культурології, мистецтвознавства
та філософії культури
(Національний університет «Одеська політехніка»)*

ІНФОРМАЦІЙНЕ СПРИЙНЯТТЯ СУЧАСНОЇ ВІЙНИ (РЕЛІГІЙНИЙ АСПЕКТ)

Здійснюючи рефлексію сучасної російсько-української війни, як її висвітлюють російські ЗМІ, можна припустити, що вони використовують традиційні засоби, викриті повсюдно, проте слід констатувати появу порівняно нових тенденцій. Сказане може пояснюватися тим, що російська пропаганда активно освоює релігійну тематику - від початку війни вона використовувала релігійні погляди російських громадян задля того, аби налаштовувати їх проти українського суспільства та держави. Одним із генеральних приводів до війни, що легітимізують російське вторгнення, сформульованих президентом РФ Володимиром Путіним – це подолання дерусифікації православ'я в Україні та його українізація, як і перехід церков до ПЦУ.

Перша із зазначених тенденцій – це перетворення України на сатанинську державу, тут можна згадати й звинувачення НРР і нетрадиційних для РФ конфесій та деномінацій, що нібито вплинули та модифікували психіку українців. Згідно з другою тенденцією, відбувається приниження (кенозис) українського православ'я як несправжнього та водночас звеличення (глорифікація) російського православ'я як останнього оплоту і надії, духовного та політичного центру всесвітнього і глобального православ'я. Назагал, це досить поширений лейтмотив – представляти російське православ'я шаблоном, мірилом та лекалом світового православ'я. І ще одна тенденція – це благословення церквою війни, коли всі релігійні організації РФ за рідкісним винятком виправдовують агресивність своєї країни проти України. Є і поодинокі спроби опору – так, колишній московський рабин Пінхас Гольдшмідт закликав російських євреїв виїхати з Росії [1], загалом із Росії через війну виїхало близько 56 тисяч євреїв, з України – 28 тисяч. Рідкісний виняток для релігійної позиції в РФ – позиція мовчання, проте майже всі релігійні організації благословляють йти на війну, і РПЦ лідирує в цьому процесі [2].

Так, раніше речник УПЦ МП отець Микола Данилевич звернувся до російських церковників з проханням, якщо не можуть правду про війну Росії проти України, то нехай мовчать, адже частина церковників заперечують війну Росії проти України та обстріли цивільних. «Російські війська в Україні дійсно бомбардують наші школи та садки, потрапляють до будинків та квартир, гине мирне населення, зокрема й діти», - написавши Данилевич. Він каже, що у ці дні багато росіян просять вибачення у нас, українців, за ці «злодіяння російської армії і взагалі за війну, за віроломне вторгнення, за це путінське божевілля». «Не вступатиму в дискусії з вами, а просто прошу - помовчіть. Не можете сказати правди чи не знаєте її, тоді просто помовчіть», - йдеться у його зверненні до російських священиків [3].

Інформаційна картина світу сучасної нам України певною мірою є аберованою та детермінованою сприйняттям українськими вірянами агресивного нападу північного сусіда, оскільки війна безпосередньо вплинула на релігійну картину світу та релігійну соціалізацію українських громадян. Перш за все, варто зазначити зміну їхньої релігійної ідентифікації під час війни - про це свідчать результати опитування соціологічної служби Центру Разумкова.

Так, із початком повномасштабної російської агресії частка громадян, які визнають себе віруючими, зросла з 68% до 74% за рік. 26% опитаних заявили, що після початку війни, за їхньою самооцінкою, вони стали більш релігійними і віруючими людьми, ніж були раніше, 4% - менш релігійними, а 65% - що жодних змін не сталося. Якщо у 2020 р. 40% опитаних відзначали позитивну роль Церкви в українському суспільстві, то у 2021 р. частка таких зросла до 49,5%, а у 2022 р., після початку повномасштабної агресії Росії, зафіксоване ще більше зростання - до 59%, що є найвищим показником з 2000 р. 74% членів релігійних громад відповідають, що їхня релігійна громада з початку широкомасштабної війни Росії проти України надавала матеріальну допомогу біженцям, 73,5% - надавала допомогу ЗСУ, 59% - надавала прихисток біженцям, 41% - залучала чи розподіляла гуманітарну допомогу з-за кордону, 38% - надавала допомогу медичним та соціальним закладам, 35% - надавала допомогу жителям деокупованих і прифронтових територій, 28% - облаштовувала у приміщенні храму бомбосховище, 27% - допомагала в евакуації жителів із окупованих територій та територій, що перебувають під обстрілами. 54% членів релігійних громад зазначили, що отримували під час війни від релігійної громади, до якої вони належать, моральну підтримку, 47% - психологічну підтримку, 22% - матеріальну підтримку [4].

Загалом кажучи, на окупованих Росією українських територіях можна констатувати переслідування та агресію до нехристиян, християн інших конфесій та православних, що не належать до УПЦ. Російські окупанти намагаються впливати на українців різним чином, в тому числі і через релігію, яка у РФ тісно пов'язана з державою. На окупованих територіях росіяни переслідують представників інших конфесій, знищують майно церков - загалом зафіксовано щонайменше 76 актів релігійних переслідувань - більшість з них спрямовані проти ПЦУ. Щонайменше 26 місць богослужіння примусово перевели під контрольовану Кремлем РПЦ, а 29 священників навмисно вбили чи захопили. Проте більшість російських злочинів пов'язані з ПЦУ і ця діяльність ведеться системно - 34% переслідувань спрямовані проти ПЦУ. Навіть окупувавши громади в Київській області на короткий термін, росіяни встигли цим відзначитись. Аналітики зазначають, що УПЦ МП – це **інструмент російської гібридної війни** [5].

Під час війни представники українського релігієзнавства, як і вчені інших наукових спеціальностей, продовжуючи свої гуманітарні дослідження, природно приділяють багато часу та уваги вивченню проблем, викликаних активною фазою російської агресії, активно включаючись у вивчення питань та констатацію руйнівних акцій щодо культових споруд. Внаслідок російської агресії в Україні повністю знищено, пошкоджено або пограбовано російськими військовими щонайменше 494 релігійні споруди, духовні навчальні заклади та святині. Також Інститут релігійної свободи задокументував чимало фактів захоплення релігійних споруд в Україні та подальшого використання їх як російських військових баз або для прикриття вогневих позицій російських військ. Така тактика російських військових провокує збільшення масштабів руйнування релігійних об'єктів в Україні. Інститут релігійної свободи також задокументував цілеспрямовані атаки російських військових та спецслужб на релігійних діячів та віруючих, передусім на окупованих територіях України [6].

Війна знов загострила стосунки усередині православного світу. Цікавою є також точка зору отця Георгія Коваленка, який вважає, що доля УПЦ МП залежить від успіхів Збройних сил у веденні війни [7]. Як зазначає протодіакон Андрій Кураєв, УПЦ МП дозволила собі думати, у цьому полягає її суб'єктність, це ознака релігійного плюралізму, що не може не тішити: церква продемонструвала, таким чином, у цьому випадку свою самостійність. Можна звернути увагу на оцінку ситуації, дану такими дослідниками, як Дмитро Вовк та Елізабет Кларк, українського православ'я у сучасній війні та їхній висновок щодо домінанти політичного над релігійним.

Прагнучи досягти поставлених під час здійснення так званої «СВО» (спеціальної військової операції) завдань денацифікації, демілітаризації, звільнення Луганської та Донецької «народних республік», Росія при цьому досягла діаметрально протилежних цілей. Мотивуючи свою агресію переслідуванням російськомовних і православних під час військових дій, на окупованих територіях і там, де дістає їхня зброя, найбільш постраждалими виявилися саме російськомовні та православні церкви, лаври, місця паломництва та громади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дем'янчук О. Колишній головний рабин Москви закликав євреїв виїхати з Росії <https://ua.korrespondent.net/world/4548959-kolyshnii-holovnyi-rabyn-moskvy-zaklykav-yevreiv-vyikhaty-z-rosii>
2. Гулійчук Д. Кремль використовує релігію як зброю для дискредитації України – ISW <https://tsn.ua/ukrayina/kreml-vikoristovuyue-religiyu-yak-zbroyu-dlya-diskreditaciyi-ukrayini-isw-2239702.html>
3. Див. Червоненко В. Патріарх Кирило благословив війська РФ на війну проти України. Як це сталось. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-60720034?xtor=AL-73-%5Bpartner%5D-%5Bnv.ua%5D-%5Blink%5D-%5Bukrainian%5D-%5Bbizdev%5D-%5Bisapi%5D>
4. Війна і Церква. Церковно-релігійна ситуація в Україні 2022 р. (листопад 2022 р.). URL: https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/viina-i-tserkva-tserkovnoreligiina-sytuatsiia-v-ukraini-2022r-lystopad-2022r?fbclid=IwAR1NxjtMmncRIVWv-UoneYZLlu4471nR3kwxAnFCK_JHIWqZPnYhbxxYakg

5. Russian Offensive Campaign Assessment, April 9, 2023. George Barros, Kateryna Stepanenko with Noel Mikkelsen, Thomas Bergeron, Daniel Mealie, Will Kielm, and Mitchell Belcher. URL: <https://www.understandingwar.org/backgrounder/russian-offensive-campaign-assessment-april-9-2023>

6. Майже 500 релігійних споруд зруйновано в Україні внаслідок російської агресії. URL: <https://irs.in.ua/p/139>

7. УПЦ МП - колабораційна структура, яка готова співпрацювати з будь-якою владою, - о. Георгій Коваленко. URL: https://risu.ua/upc-mp---kolaboracijna-struktura-yaka-gotova-spivpracyuvati-z-bud-yakoyu-vladoyu---o-georgij-kovalenko_n130635